

УДК 159.923

ДУХОВНО-МОРАЛЬНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ХАРАКТЕРОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Статтю присвячено теоретичному аналізу проблеми формування й розвитку характеру майбутнього педагога. Представлений аналіз сучасних психолого-педагогічних підходів дозволяє описати структуру й зміст характеру особистості, етапність формування характерологічних рис. Автором виділений та описаний механізм духовно-моральної саморегуляції як фактор розвитку характерологічної культури особистості.

Ключові слова: характер, відносини особистості, характерологічна культура, духовно-моральна саморегуляція.

Ефективне виховання сучасної молоді вимагає від учителя високого рівня не тільки педагогічних здібностей, але й характерологічної культури, яка проявляється в ціннісному відношенні до людей, сформованістю комплексу конструктивних і взаємоузгоджених рис характеру. Предметом професійної діяльності вчителя є особистість учня. Тому, як слушно зазначає К. Д. Ушинський, лише особистістю можна виховати особистість, тільки власним характером можна здійснити вплив на характер вихованця. Однак, на думку С. Г. Лесик, особистісне становлення сучасного педагога не завжди носить розвиваючий характер [2].

Тому сьогодні великого значення набуває проблема гармонійного розвитку характеру вчителя як взірця духовно-моральної поведінки. Саме гармонійність характерологічних рис визначає характерологічну культуру особистості педагога. Насамперед, це стосується студентів педагогічних навчальних закладів, оскільки юність є сензитивним періодом щодо самовиховання власного характеру, а майбутній учитель має позитивно впливати власною особистістю на особистість учня. Педагогічний ефект морального виховання досягається переважно шляхом здійснення підсвідомого психологічного впливу позитивних характерологічних рис педагога на особистість учня, завдяки чому відбувається розвиток позитивних характерологічних якостей останнього. За результатами нашого попереднього дослідження було встановлено закономірність: негативні характерологічні тенденції педагогів підсвідомо транслиуються учням, підсилюючись негативним впливом масової культури. Психологічний портрет успішного педагога може бути представлений комплексом таких рис як: організованість, відповідальність,

інтернальність, емпатія, совісність, чесність, довіра до людей, доброзичливість, безкорисливість. Духовно-моральні риси є ознакою його духовної культури. Вони необхідні в процесі педагогічного спілкування, оскільки педагогічна діяльність, що не одухотворена моральним змістом, втрачає позитивний сенс і є засобом лише прагматичного самоствердження педагога. Отже, вчитель, перш за все, має бути носієм духовно-моральних цінностей, які творчо актуалізуються у відповідних рисах його характеру. Всі це зумовлює актуальність практичного вивчення хартерологічних рис особистості педагога та психологічних методів розвитку його характерологічної культури.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування положення щодо провідної ролі духовно-моральної саморегуляції в процесі розвитку характерологічної культури майбутнього педагога. Об'єктом дослідження виступають структура та зміст характеру особистості, а *предметом* – механізм духовно-моральної саморегуляції.

У процесі індивідуального розвитку під впливом конституціональних факторів і соціального досвіду в кожній людині формуються характерні для неї особливості поведінки й стереотипи реагування [3]. Характер – це інтегральний прояв психологічних властивостей, формування яких пов'язане із загальним розвитком особистості. Індивідуально виражені й структурно цілісні характерологічні риси накладають певний відбиток на поведінку й вчинки людини [12]. Е. Фромм підкреслює, що характер служить для пристосування індивіда до суспільства, оскільки провідною потребою людини є потреба зв'язку з навколишнім світом [13]. Тим самим у структурі характеру підкреслюється морально-етичний аспект. Характер визначається й формується протягом всього життя людини під впливом суспільних умов й життєвих обставин.

Ми вважаємо правомірним розгляд характеру як *передумови* й одночасно *результату* особистісного розвитку. В якості робочої гіпотези нами висувається припущення, що основою конструктивного характерологічного розвитку виступає психологічний механізм *духовно-моральної саморегуляції*. Сполучення високого рівня сформованості духовно-моральної й емоційно-вольової сфер особистості

забезпечує духовно-моральну регуляцію поведінки, що сприяє формуванню гармонійного характеру й обумовлює конструктивність подальшого особистісного розвитку. При порушенні духовно-моральної саморегуляції ми маємо справу з характерологічними девіаціями.

Аналіз проблеми розвитку характерологічної культури особистості доцільно почати з визначення взаємозв'язку між психологічними категоріями «характер» й «темперамент», оскільки характер формується на базі вродженого темпераменту – сукупності типологічних особливостей, що проявляється в динаміці, швидкості й силі реакції, емоційному тонусі, врівноваженості психічної діяльності. Темперамент не визначає рис характеру, але між ними існує тісний взаємозв'язок: темперамент впливає на розвиток характеру (властивості темпераменту сприяють формуванню певних рис і протидіють розвитку інших). Існує й зворотна залежність: завдяки певним рисам характеру людина може стримувати небажані прояви темпераменту [12].

Учені визначають наступні відмінності характеру від темпераменту [8]: темперамент виникає біологічно, а характер формується в процесі життя; темперамент є відносно стабільним, а характер постійно змінюється; характер залежить від мотивів і волі, темперамент – ні. Звідси випливає висновок, що темперамент є природною основою характерологічних властивостей, однак, при будь-якому темпераменті можна сформувати якості характеру, які не властиві даному темпераменту. Темперамент представлений у структурі характеру такими динамічними характеристиками як нервово-психічна сила та врівноваженість нервових процесів, що обумовлює емоційно-вольову активність людини. Стосовно розвитку таких підструктур особистості як ціннісно-мотиваційна й духовно-моральна сфери темперамент значимо не впливає.

У психології поняття **характер** означає якість особистості, що узагальнює сукупність виражених, взаємозалежних і стійких індивідуальних властивостей, які проявляються в діяльності та відношеннях до людей, до себе, до праці, до світу в цілому, обумовлюючи типові способи поведінки [8]. К.Р. Клонінгер вважає, що характер – це концептуальна основа особистості, яка включає вищі когнітивні

функції, що дозволяють критично оцінювати афективні переживання і призводять до побудови світоглядних концепцій про себе й навколишній світ [10].

Найбільш об'єктивні дані про характер людини дає її свідома поведінка. Саме по тому, що з можливих дій вибирає людина в тій або іншій ситуації, оцінюється її характер. Він являє собою єдність *спрямованості* й *образа дій*. Зміст характеру становить особистісну спрямованість, що визначає інтереси, переконання, цілі людини і є основою цілісності, сили характеру. Система переконань визначає довгострокову спрямованість поведінки. Наявність життєвих *цілей* – головна умова формування характеру [11].

Вивчити й зрозуміти таке складне ціле, як характер, не можна, не виділивши в ньому типових проявів (рис). *Риса характеру* – це стійка форма реагування або відношення, яка яскраво проявляється в ситуації вибору дій або способів поведінки.

С.Л. Рубінштейн визначає характер цілісною системою значимих відносин особистості, які регулюють всі прояви людини [7]. Характерологічними є ті властивості, які виражають *систему відносин* й накладають певний відбиток на поведінку людини. С.Л. Рубінштейн розглядає ієрархічну систему відносин як механізм особистісної *саморегуляції*. Центральною сенсоутворюючою характеристикою особистості є спосіб її відносин до іншої людини як до самоцінності, реалізація якого залежить від здатності до децентрації, самовіддачі, любові.

Погляд на характер як на індивідуальне сполучення властивостей особистості, що виражають відносини людини й проявляються в її поведінці дає ключ до розуміння структури характеру, як сукупності рис, а також послідовності їх формування в онтогенезі. Б.Г. Анань'єв, ґрунтуючись на тім, що першою провідною діяльністю в онтогенезі є безпосередньо-емоційне спілкування дитини з навколишніми, вважає, що першими в процесі характероутворення виникають відносини до інших, які перетворюються в *комунікативні* риси характеру. Людина стає суб'єктом відносин, у міру того як вона розвивається в життєвих ситуаціях в якості об'єкта відносин з боку інших людей [5]. Відношення до людей виступає в таких рисах характеру, як симпатія, уважність, доброзичливість. Антиподами цих рис

є замкнутість, безтактність, ворожість.

У свою чергу, комунікативні риси характеру стають внутрішньою підставою для формування інших рис – *предметно-діючих*. Безпосередньо-емоційне спілкування дитини, заміняється провідною предметною діяльністю, яке становить основу для формування відповідних особистісних властивостей. Вони формуються на основі відносин, що виникають між суб'єктом і навколишнім предметним середовищем. Прийняття цих відносин як особистісно значимих сприяє формуванню *інтелектуальних, вольових і ділових* властивостей особистості. Наступне їх закріплення, сприяє формуванню стійких рис характеру: працьовитості, наполегливості, ініціативності, рішучості, організованості або протилежних – лінощах, недбалості, пасивності.

Третя система відносин – це відносини особистості до *самої себе*. Вони формуються пізніше, що обумовлено пізнім становленням Я-концепції. Людині потрібен значний досвід усвідомлення себе суб'єктом поведінки, щоб відносини до себе перетворилися в *рефлексивні властивості характеру*. Вони тісно пов'язані із цілями життя і виконують функцію самовідношення, саморегулювання й саморозвитку. Адекватна самооцінка – одна з умов удосконалення особистості, що допомагає виховувати в собі такі риси характеру, як скромність, самодисципліна. Негативними рисами є егоцентризм й гордість, які сприяють створенню конфліктних ситуацій.

Четвертою системою відносин особистості в контексті її духовного розвитку, за нашим переконанням, є відносини до Бога, які визначають формування моральних оцінок («добрий», «злий») і *духовно-моральних* якостей (совісності, благочестя, смиренності). Саме ці властивості завершують структуру характеру й визначають його цілісність.

Таким чином, сам онтогенез задає певну послідовність у формуванні рис характеру. Отже, характер виражає *ставлення* людини до дійсності й проявляється в поведінці й учинках. Відповідно до системи відносин особистості ми одержуємо 4-х східчасту систему дихотомічних (позитивних або негативних за змістом) рис характеру:

- відносини до *самого себе* (скромність, самокритичність, самоповага й протилежні риси: егоцентризм, зверхність, марнославство).
- відносини до *людей* визначають такі риси як: альтруїзм, чуйність, повагу до інших або замкнутість, агресивність, індивідуалізм, брутальність, образливість;
- відносини до *праці* визначають: сумлінність, відповідальність, креативність, ініціативність, наполегливість або лінощі, несумлінність, безвідповідальність, пасивність;
- відносини до *Бога* визначають духовно-моральну спрямованість і такі якості: благочестя, слухняність, смиренність, совісність, або навпроти нігілізм, гордість, свавілля.

Риси характеру можна класифікувати відповідно до таких підструктур особистості як духовно-моральна, емоційна, вольова, інтелектуальна й комунікативна сфери:

- *духовно-моральні* (совісність, чуйність, уважність, альтруїстичність, відповідальність);
- *емоційні* (особливості емоційного реагування: емоційність, вразливість, експресивність);
- *вольові* (саморегуляція поведінки: цілеспрямованість, самостійність, рішучість, наполегливість, сміливість, витримка, самовладання, дисциплінованість);
- *комунікативні* (товариськість, довіра, увага до людей);
- *креативно-інтелектуальні* (креативність, гнучкість, глибина, швидкість мислення).

Розглянемо етапи формування відносин особистості як основу її характеру. На думку В.М. М'ясищева, психологічні відносини особистості в розвиненому вигляді являють собою цілісну систему *свідомих активних вибіркових зв'язків* людини зі світом [4]. Неусвідомленість власних ставлень й надмірна перевага емоційності призводить до неадекватності відносин, які не можуть забезпечити повноцінну регуляцію поведінки. На початковому етапі відношення має ірраціональний, афективно-імпульсивний характер. Воно не усвідомлено й не осмислено. Подальший розвиток і стабілізація емоції до рівня почуття дає можливість його усвідомлення, рефлексії. Поява свідомого відношення у вигляді оцінок і переконань дає можливість здійснення вольової дії на поведінковому рівні. Наявність чіткої системи свідомих відносин людини уможлиблює формування зрілих (послідовних, несуперечливих)

поведінкових проявів, відповідно до яких можна диференціювати риси характеру.

Критеріями зрілих відносин є їхня усвідомленість і соціальність, що зумовлює гармонійність характеру особистості. У випадку неусвідомленості особистісних ставлень ми маємо справу із цілим спектром нерозвинених, інфантильних відносин особистості, що відрізняються афективністю, імпульсивністю, непослідовністю, суперечливістю, фрагментарністю, неадекватністю, що порушує адекватну саморегуляцію поведінки, і свідчить про незрілий або деформований характер особистості. Насмілимося припустити, що порушення відносин людини зі світом є наслідком несформованості моральної сфери особистості. Ігнорування моральних цінностей, підміна їх помилковими орієнтирами сприяє розвитку егоцентризму, агресивності.

Характер розвивається під впливом виховання та життєвого досвіду особистості. У сформованому характері виділяють дві сторони: *зміст* і *форму (структуру)*. До змісту належать провідні риси, що виражають спрямованість особистості. Риси характеру формуються в результаті багаторазової реалізації у вчинках людиною власних відносин. Іншими словами, навичка проявляти свої відносини тим або іншим способом визначає набір хартерологічних рис особистості. Існування центральних, стрижневих відносин й обумовлених ними рис характеру має важливе значення. Виховувати можна тільки систему взаємозалежних рис, звертаючи основну увагу на формування центральних, стрижневих відносин особистості [10].

Таким чином, характер має *структуру* (систему або певний набір хартерологічних рис) і *зміст* (дихотомічні – позитивні або негативні риси). Показниками структури характеру є якісні характеристики, які відбивають ступінь узгодженості *системи* хартерологічних рис особистості. Серед них виділяють наступні [11]:

- *Моральна вихованість* (характеризує сформованість моральних рис, здатність людини до морального вибору, моральної поведінки). На нашу думку, даний критерій віддзеркалює моральний бік змісту характеру.
- *Цілісність* характеру (відбиває єдність і несуперечливість особистості, погодженість її

відносин до світу, єдність слова й справи).

- *Врівноваженість* (рівність поведінки, оптимальне співвідношення стриманості і активності).
- *Повнота* характеру (різнобічність, внутрішнє багатство особистості).
- *Сила* характеру (це енергія, з якою людина досягає мети, здатність до мобілізації сил при подоланні труднощів, при відстоюванні власних поглядів й рішень).
- *Послідовність* характеру (проявляється в послідовності дій людини).

Зазначені властивості характеру перебувають у складному, іноді суперечливому співвідношенні. Наявність гармонійної структури характеру – це результат правильного виховання й самовиховання, обумовленого відповідною мотивацією.

У цьому зв'язку зовсім інший зміст одержують життєві формули типу: «гарний» й «поганий» характер. Так званий «поганий» – це характер незавершений, він не має цілісності, у силу відсутності певних рис. І навпроти, «гарний» характер, це завжди завершена цілісна структура, у якій присутні всі основні риси; вони добре погоджені, «підігнані» одна до одної, він є не тільки структурною, але й функціональною цілісністю. Згідно даного підходу, характер являє собою *цілісну й завершену структуру* рис, а кожна риса виражає певне *відношення* особистості до дійсності.

Далі розглянемо механізм духовно-моральної саморегуляції особистості й обґрунтуємо детермінуючу функцію духовно-моральних і вольових рис характеру.

Як зазначалося вище, ступінь розвитку духовно-моральної сфери стосується змісту характеру й обумовлює моральну вихованість людини. Духовно-моральні критерії використовуються вченими для типологізації як окремих характерів, так і рівня розвитку особистості в цілому. Платону належить перша типологія характерів, яка заснована на *етичних* принципах. Підстави для типологізації вводяться дослідником для того, щоб розділити людей на групи за певними критеріями. Критерії для типологізації характерів різні в залежності від мети дослідження. Загальною основою для типологій Е. Кречмера, У. Шелдона, К. Юнга, К. Леонгарда, А. Лічко. виступає *мотиваційний аспект* особистості поза моральними й етичними оцінками [3].

Одним з перших, хто чітко сформулював завдання диференціації хартерологічних ознак, був П.Ф. Лесгафт. Він користувався поняттями: характер і тип. Тип трактувався як свідоме відношення людини до навколишнього світу, ступінь його *морального розвитку*. Під характером він розумів прояв *волі* людини, заснованої на істинах, засвоєних розумом. Таким чином, основним критерієм даної типології виступає сполучення моральної та вольової складових характеру особистості. При цьому П.Ф. Лесгафт розмежовує три рівні свідомої діяльності. На першому рівні мають місце дії без моральних проявів, на другому – дії за механізмом наслідування із зовнішніми моральними підставами, на третьому – розумно-самостійні моральні дії. Він описав шість типів характеру: лицемірний, честолюбний, добродушний, м'яко-аморальний, злісно-аморальний та пригноблений [9].

О.Ф. Лазурський розглядає *рівні розвитку особистості* за критерієм здатності людини до самопізнання, до альтруїзму. Він відзначає, що *альтруїзм*, як прояв духовно-морального підґрунтя особистості, є показником гармонії між особистістю й середовищем, а психологічне здоров'я людини забезпечується за допомогою ідеалу безкорисливого відношення до навколишніх. Показником високого особистісного рівня є здатність свідомо визначати своє відношення до явищ дійсності: «Наявність свідомо вироблених принципів (моральних, соціальних) і загального світогляду становить характерну рису підвищення психічного рівня» [6, с. 185]. О.Ф. Лазурський відзначає, що рівень розвитку психіки зростає у міру розширення кола інтересів особистості до турботи про інших людей, безкорисливого відношення до природи. Отже, в основу особистісного розвитку покладений духовно-моральний критерій.

В. Давиденко пропонує класифікацію характерів за критеріями стабільності, сили волі й морального змісту переконань, що визначають формування добрих і злих характерів. Він виділяє рішучий, нерішучий, постійний і мінливий типи характерів, які, у свою чергу можуть бути добрими або злими [1]. Серед західних концепцій найбільш поширеною є класифікація Е. Фромма. Він виділяє *орієнтації*, що є основою відповідних їм типів характеру [13]. Усі орієнтації Е. Фромма поділяє на

плідні – творчі, духовно-моральні, при яких особистість тверезо усвідомлює свої сили й можливості і *неплідні* коли людина бачить джерела благ зовні й обирає непродуктивні способи їх досягнення (рецептивна, експлуататорська, стяжательська й ринкова орієнтації).

Аналіз означених підходів показує, що провідними критеріями типологізації характерів виступають *духовно-моральний* та *емоційно-вольовий*. Сполучення даних критеріїв лежать в основі механізму *духовно-моральної саморегуляції* особистості.

Під волю розуміється складний психічний процес, який викликає активність людини й спонукає її діяти цілеспрямовано. Воля формує здатність долати перешкоди, домагатися поставленої мети. Вона виступає в таких рисах характеру, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, мужність, які можуть сприяти досягненню як конструктивних, так і деструктивних цілей. Для цього важливо визначити ступінь моральності мотивації людини. В залежності від сили вольової активності характери поділяються на сильні й слабкі. Під «сильним характером», передбачаються стійкі прояви особистісних властивостей, які детермінують поведінку, відрізняючи її емоційно-вольовою стійкістю. Люди з сильним характером ініціативні, сміло приймають рішення й реалізують їх, мають витримку, мужність. Формулювання «безхарактерна людина», означає внутрішню невизначеність, коли кожен учинок залежить від зовнішніх обставин, ніж від самої особистості. Безхарактерність людини зумовлена нерозвиненістю вольової сфери. Безхарактерній людині властиве невизначеність життєвих цілей. Якщо немає характеру, то залишається лише зовнішня форма поведінки. Найчастіше такі люди, маючи добрі наміри, не домагаються значимих результатів. Вольові якості – це результат виховання й самовиховання. З юного віку людина має тренувати волю, виробляти такі якості, як самовладання, активність, сміливість.

З погляду духовної православної традиції, удосконалення характеру полягає у розвитку всіх здібностей духу: моральних переконань, почуттів (любові, співстраждання), волі (рішучості, сміливості). Твердий характер формується тоді, коли до моральних переконань приєднується сила волі. Безхарактерність буває «наслідком недоліку енергії волі при сталих переконаннях» [1, с. 19]. «Якщо сильна

енергія волі поєднується із правильно розвиненим розумом і добрим, шляхетним серцем, те такий характер називається *цілісним*. Розумність, чесність і доброта в поєднанні із твердістю волі надають людині непереборну силу, що проявляється в корисній діяльності, в енергійному опорі злу й у міцній стійкості при утрудненнях і негараздах» [1, с. 19]. Отже, високий рівень розвитку духовно-моральних та вольових рис особистості визначає силу й цілісність її характеру.

Формування характеру як системи відносин людини до світу має два основних вектори розвитку: *конструктивний* (при сформованій духовно-моральній саморегуляції) і *деструктивний* характерологічний розвиток (при відсутності духовно-моральної саморегуляції). Слід зазначити, що комунікативні та креативно-інтелектуальні риси можуть бути присутніми як при конструктивному, так і при деструктивному розвитку особистості. У випадку деструктивного розвитку креативність і комунікабельність виступають в якості психологічної компенсації нездатності людини до духовно-моральної самоактуалізації.

Підіб'ємо підсумок сказаному вище. Характер – це цілісне утворення, набір стійких особистісних тенденцій, заснованих на системі відносин, які проявляються в поведінці людини у вигляді певних характерологічних рис. Характер, як певний спосіб мислення й діяльності, є результатом морального виховання особистості [7]. Характер формується як в результаті засвоєння цінностей культури, так і завдяки свідомому самовихованню особистості. Звичка людини проявляти свої відносини тим або іншим способом (певний поведінковий стереотип) визначає набір характерологічних рис. У змісті характеру на перший план може висуватися певний компонент, що визначає центральні, стрижневі відносини й обумовлені ними риси характеру. Саме центральні, стрижневі відносини детермінують *вектор особистісного розвитку*. Недарма народна мудрість говорить, що існує закономірність: *учинок – звичка – характер – доля*. Насамперед це стосується духовно-моральних рис характеру (поваги, емпатії, альтруїзму) і емоційно-вольових якостей (сили волі, самоконтролю емоцій і поведінки), що забезпечують механізм духовно-моральної саморегуляції емоцій і поведінки особистості й обумовлюють гармонійні відносини з іншими людьми.

У такий спосіб ми виявляємо причинно-наслідковий зв'язок: на характер впливають спадковість, виховання, спрямованість, темперамент, які, у свою чергу, піддаються істотній зміні в процесі самовиховання особистості завдяки духовно-моральним й емоційно-вольовим характерологічним впливам з боку самої особистості. Таким чином, одержуємо ланцюжок детермінації вектора особистісного розвитку особливостями характеру (рис.1).

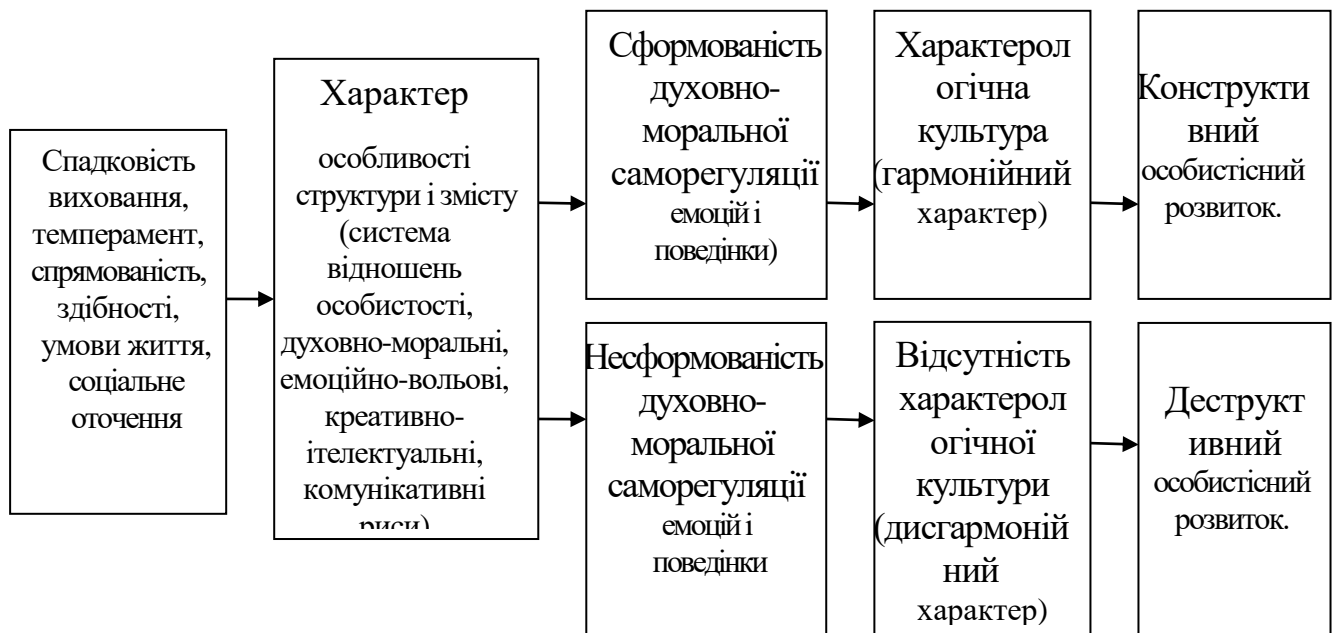

Рис. 1 Детермінація вектора особистісного розвитку особливостями характеру.

Таким чином, характер виконує досить важливу функцію психологічної *передумови* й одночасно *результату* духовного розвитку особистості. Основним психологічним механізмом детермінації вектора особистісного розвитку виступає механізм *духовно-моральної саморегуляції*.

ВИСНОВКИ

Характер – це структура стійких психологічних властивостей, які детермінуються системою відносин людини і визначають особливості її поведінки. Навичка проявляти свої відносини тим або іншим способом визначає набір характерологічних рис.

У системі відношень особистості виділяють групи рис характеру, що утворюють систему взаємозалежних психічних властивостей: духовно-моральні, емоційно-вольові, комунікативні й креативно-інтелектуальні риси, які мають дихотомічний характер (можуть бути позитивними або негативними).

Характер має структуру (систему або певний набір характерологічних рис) і зміст. Критеріями сформованості структури характеру є: повнота, цілісність, сила, послідовність й врівноваженість характеру. Особистісний розвиток має два основних вектори – конструктивний й деструктивний. Характер виступає одночасно результатом попереднього й відправним пунктом наступного розвитку особистості.

Основним фактором розвитку характерологічної культури педагога, є фактор *духовно-моральної саморегуляції* особистості, який включає *духовно-моральний* та *емоційно-вольовий* компоненти. Комунікативні й креативно-інтелектуальні риси можуть бути як при конструктивному, так і при деструктивному розвитку особистості.

Гармонійне сполучення моральних, емоційно-вольових, комунікативних і креативно-інтелектуальних якостей особистості визначає силу й цілісність характеру. Цілісний, гармонійний характер виступає надійною передумовою й одночасно результатом розвитку характерологічної культури особистості майбутнього педагога, що впливає на якість педагогічного процесу й на особистісний розвиток вихованців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давыденко В. Основные начала религиозно-морального воспитания / В. Давыденко // Изд. 2. – Харьков, 1905. – 194 с.
2. Лесик С.Г. Психологические особенности патохарактерологического изменения личности учителя в процессе профессиональной деятельности – Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Калуга, 2002. – 22 с.
3. Михайлов А. Из истории характера / А. Михайлов // Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры. - Г., 1990. – С. 43-72.
4. Мясичев В.Н. Психология отношений: Избр. психол. Труды. – М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995. – 356 с.
5. Психология личности в работах отечественных психологов / Сост. Л.В.Куликов. - СПб.: Питер, 2000. – 480с.
6. Психология индивидуальных различий: Тексты / Под ред. Ю.Б Гиппенрейтер, В.Я.Романова.– М: Изд-во МГУ, 1982. – 320 с.
7. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
8. Система психических свойств личности темперамент, способности, характер – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/literatura/deont/14.php>
9. Соотношение понятий темперамент, характер, личность – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylist.net/difpsi/sootnoh.htm>
10. Социопсихическая подструктура личности. Характер. Часть 3 / Психология личности. Глоссарий – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psycho-personal.kiev.ua/actualno/Sociopsihicheskaya-podstryktyra-lichnosti...>
11. Структура характера – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spb-tei.ru/2005/08/17/struktura-kharaktera..html>
12. Характер в структуре личности / А.Я. Психология – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://azps.ru/articles/cmmn/cmmn7.html>
13. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм: Пер с нем., англ. – Г.: Республика, 1994. - 447 с.

ДУХОВНО-НАВСТВЕННАЯ САМОРЕГУЛЯЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ХАРАКТЕРОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы формирования и развития характера будущего педагога. Представленный анализ современных психолого-педагогических подходов позволяет описать структуру и содержание характера личности, этапность формирования характерологических черт. Автором выделен и описан механизм духовно-нравственной саморегуляции как фактор развития характерологической культуры личности.

Ключевые слова: *характер, отношения личности, характерологическая культура, духовно-нравственная саморегуляция.*

SPIRITUALLY AND MORAL SELF-CONTROL OF THE PERSON AS THE FACTOR OF DEVELOPMENT OF CHARACTERIOLOGICAL CULTURE OF THE FUTURE TEACHER

The article is devoted to the theoretical analysis of a problem of forming and development a character of the future teacher. The presented analysis of modern psychological and pedagogical approaches allows to describe structure and the contents r of the personality's characte. There where allocated a stages of forming a characteriological features. The Author is described the mechanism of spiritually and moral self-control as the factor of development a characteriological cultures of the personality.

Keywords: *character, personality's attitudes, characteriological culture, spiritually and moral self-control.*